

ПЕРЕДАВАННЯ НОМЕНІВ У ПРОЦЕСІ УКРАЇНІЗАЦІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано питання орфографічного передавання в процесі українізації (локалізації) програмного забезпечення (ПЗ) таких типів номенів, як розширення імен файлів, назви сайтів і програм. Викладено відповідні рекомендації.

Ключові слова: українізація, програмне забезпечення, номен.

In this paper the question of orthographic transfer of such types of nomens, as file extension, names of sites and programs in the course of Ukrainization of software was analyzed. It was stated the corresponding recommendations.

Key words: Ukrainization, software, nomen.

В статье анализируется вопрос орфографической передачи в процессе украинизации (локализации) программного обеспечения (ПО) таких типов номенов, как расширение имен файлов, названия сайтов и программ. Изложено соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: украинизация, программное обеспечение, номен.

Номен становлять один з основних (ясна річ, після термінів) компонентів спеціальної лексики. До теоретичних питань визначення номена й номенклатури зверталися дослідники в різні часи (Г.О. Винокур, С.В. Гриньов, В.М. Лейчик, О.О. Реформатський, О.Д. Хаяутін, М.М. Шанський, Т.Р. Кияк, Н.В. Нікуліна та ін.). Попри наявність багатьох теоретичних розвідок з аналізом номенклатури, залишається ряд складних питань, з-поміж яких виокремимо такі: 1) який термін використовувати на позначення одиниці номенклатури; 2) дефінування цієї одиниці; 3) що розуміти під терміном "номенклатура". Підкреслимо, що завдання цієї роботи не полягає у вирішенні вказаних питань, але для того, щоб не

виникало плутанини, з'ясуємо низку термінологічних моментів. Н.В. Нікуліна пише, що на позначення одиниці номенклатурної системи використовують різні найменування типу *номенклатурна назва, номенклатурний знак, напівтермін* тощо [4, с. 59]. Ми погоджуємося з думкою дослідниці, що має бути одна назва, та приймаємо її пропозицію використовувати на позначення одиниці номенклатурної системи термін *номен*. Дослідниця іде за простою аналогією: "якщо **термін** → **термінологія**, то **номен** → **номенклатура**" [4, с. 60], що видається логічним виходом із ситуації. Тим паче більшість науковців останнім часом надають перевагу саме термінові *номен*. Якщо *номен* – одиниця номенклатури, то *номенклатура* – сукупність номенів, їхня система. Складнішим є питання щодо дефінування терміна *номен*. Імовірно, труднощі із визначенням номена зумовлені тим, що склад номенклатурних найменувань не є однорідним, скажімо, ботанічна номенклатура, географічна номенклатура тощо. Мабуть, власне через неоднорідність номенклатури словники лінгвістичних термінів не містять взагалі поняття *номен*, а тлумачать лише поняття *номенклатура*. Розгляньмо кілька таких тлумачень і спробуємо вивести з них визначення номена. "Сукупність назв, уживаних у якій-небудь галузі науки, виробництва і т. д. для позначення об'єктів (на відміну від термінології, що містить також позначення абстрактних понять і категорій)" [6, с. 208]; "сукупність назв (номенів) конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо" [7, с. 416]; Г.О. Винокур¹ під номенклатурою розумів "систему цілком абстрактних і умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей, без прямого стосунку до потреб теоретичної думки, що оперує цими речами" [1, с. 8]. З наведених визначень номенклатури виведемо таку робочу дефініцію *номена*: спеціальна назва, що служить для номінації конкретного об'єкта певної галузі науки чи

¹ Дефініцію номенклатури Г.О. Винокура мовознавці вважають вдалішою за наявні.

техніки. Як і номени, так і терміни належать до спеціальної лексики, однак вони принципово відрізняються, що видно з визначень номена, а також функцій, виконуваних цими класами лексики. Т.Р. Кияк відзначає, цитуючи Г.О. Винокура й В.В. Виноградова, що терміни й номени виконують номінативну функцію, але терміни – на відміну від номенів – виражають поняття та виконують дефінітивну функцію [3, с. 11]. Номени є свого роду довільними "ярликами", "етикетками", що конвенційно закріплюють за певними об'єктами [2, с. 15]. Номени виконують суто технічну функцію й мають предметну (денотативну) орієнтацію. Відмінність між термінами й номенами виявляє себе також на рівні нормативності. Питання нормалізації номенів, зауважує Т.Р. Кияк, через їхню семантичну природу та функцію не належить до компетенції лінгвістики, а є справою виключно спеціалістів галузі, у якій ці номени виникають. З погляду нормативності для лінгвістики номени становлять інтерес лише тоді, коли йдеться про їхню орфографію [3, с. 12].

Номени та інші нетермінологічні найменування широко застосовують у текстових інтерфейсах комп'ютерних програм. Звичайно, що вони первісно мають написання латинкою чи подані у формі лексем англomовного походження. У процесі локалізування постає неминуча й складна проблема передавання й відтворювання таких одиниць засобами української мови. Цю проблему не можна залишати без уваги, оскільки номени – невід'ємний компонент текстових інтерфейсів. До проблеми відтворювання номенів українською мовою щодо локалізації продуктів корпорації "Майкрософт" зверталися Б.Є. Рицар і Р.Т. Мисак, які розмірковують над тим, як передавати номени¹: перекладати, транслітерувати, транскрибувати чи залишати без змін [5]. Ми цілком згодні з думкою вчених, що символи й побудовані на них формули належить залишати в оригіналі. Це логічно, оскільки символи мають міжнародний статус і інтерлінгвальний характер. Вони повинні бути зрозумілими абсолютно всім незалежно від мови (пор. хімічні символи). В

¹ Дослідники використовують термін *власні назви*, а не *номени*.

оригіналі вони пропонують залишати також запатентовані марки¹ [5]. Однак з останнім важко погодитися, оскільки англomовні назви програм мають невідмінювану форму, що створює певні труднощі в сприйнятті інформації користувачем. Щодо назв програм автори статті не дають однозначної відповіді.

Зауважимо, що питання передавання номенів у галузі комп'ютерних технологій українською мовою ніколи не було предметом окремого дослідження, у необхідності проведення якого й полягає **актуальність роботи**.

Мета роботи – проаналізувати особливості орфографічного передавання в текстових інтерфейсах у процесі українізації ПЗ таких типів номенів, як розширення імен файлів, назви сайтів і програм.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі **завдання**: 1) вивчено питання передавання назв розширень імен файлів, назв сайтів і назв програм; 2) викладено рекомендації щодо орфографічного передавання в процесі українізації ПЗ зазначених типів номенів.

Назви розширень імен файлів. Розширення файла – частина (продовження) його імені, що відокремлюється від основного імені крапкою, наприклад: *Lingvo4.dll*, *Lingvo1.dll*, *AInfo4.dll*, *Tutor1.dll*, *exe*, *zip*, *rar*, *mp3*, *mpeg*, *wmv*, *tif*. На нашу думку, розширення імен файлів у процесі українізації треба залишати лише в оригіналі. Майже всі розширення – аббревіатури чи скорочені слова англomовного походження (скажімо, *dll* – *dynamic-link library*; *exe* – *executable*). Для їхнього правильного відтворення українською доведеться перекласти розшифровані аббревіатури всіх розширень і на основі перекладу скласти українські відповідники. Однак у цьому немає практичної потреби: по-перше, розширень надзвичайно багато (тисячі), і для їхнього адекватного перекладу знадобиться багато часу й копійки праці; по-друге, постійно з'являються нові розширення; по-третє, розширення мають міжнародний статус (як і символи), і в процесі локалізування їх зберігають в оригіналі; по-четверте,

¹ Зумовлено це тим, що виключне право модифікувати форму назв програм мають лише власники.

розширення служать для визначення вмісту файлів (відео, музика, текст, ресурси), його типу. Це принципово, оскільки їхня уніфікована форма дає змогу різномовним програмістам ідентифікувати тип файлів за допомогою цих розширень, а потім вже вносити до їхньої структури певні зміни. По-п'яте, назви багатьох розширень закріпились у мовленні спеціалістів (наприклад, розмовна назва системного файла з розширенням *exe* – *екзешний*). З цих причин не видається доцільним і транслітерувати розширення українською графікою, зокрема через те, що аббревіатурою передано англomовні одиниці. Проте наголосимо, що ім'я самого файла можна передати будь-якою мовою, зокрема українською (*autoref.doc* і *автореф.doc*).

Назви веб-сайтів. Адреси веб-сайтів не перекладають (наприклад, *acrobat.com*, *microsoft.com*.): адреси веб-сайтів виступають ідентифікаторами, за якими браузер та мережне обладнання визначає сервер, на якому розміщено ресурс. Адреси веб-сайтів спеціально встановлюють і закріплюють за тим чи іншим сервером у певній формі, яка не повинна зазнавати змін без узгодження.

Утім, назви відомих сайтів часто вживають у писемному мовленні як звичайні іменники, при цьому від них відкидається назва домену, на зразок *ua*, *ru*, *com*. Однак не можна погодитися з тим фактом, що у багатьох випадках назви сайтів подають латинським шрифтом і в невідмінюваній формі. Наприклад, *розповісти друзям у Facebook*. Така практика є порушенням не лише норм української мови, а також її системних особливостей. Хоча спеціально правил для відтворення назв сайтів не як адрес, а саме як назв ресурсів у тексті немає, існують загальні правила, якими написання цих назв повинно регламентуватися. По-перше, у подібних випадках назви сайтів треба передавати українською графікою¹ (як ми пишемо прізвища зарубіжних учених, письменників, запозичених слів) і писати з великої літери: попри те що в адресному рядку їх

¹ Хоча «Український правопис» не містить правил відтворення сайтів українською графікою, він передбачає транслітерування іншомовних одиниць будь-якого типу.

пишуть з малої, вони за своєю природою є онімами, оскільки називають одиничний об'єкт – ім'я певного ресурсу, а не об'єкт з класу однорідних. По-друге, кириличні форми цих та інших сайтів треба обов'язково відмінювати. Невідмінюваність назв сайтів у наведеному випадку – вплив англійської мови, що має яскраво виражену аналітичну будову. Типологічна ознака української мови – синтетизм, аналітизм притаманний їй меншою мірою. У реченні *розповісти друзям у Facebook* прийменник *у* з іменником-назвою сайта є показником місцевого відмінка, що вимагає вживання певного закінчення. Лексема *Фейсбук* за морфологічними ознаками належить до II відміни як іменник чоловічого роду з нульовим закінченням на приголосний типу *пароплав*, а тому матиме ту саму парадигму відмінювання з тією різницею, що у лексемі *Фейсбук* будуть чергуватися приголосні *к* – *ц*. Радимо: *розповісти друзям у Фейсбуці*. Відтворення назви ресурсу засобами української мови, а також адаптація до системи останньої робить її органічною в українськомовному тексті. Вона не сприймається як чужорідний елемент.

Назви програм. Питання передавання назв програм складніше від попередніх. Розробники програмного забезпечення, як правило, патентують назви своєї продукції. Такі назви є торговими марками (наприклад, *Firefox та логотипи Firefox є торговими марками фундації Mozilla*). Саме тому без згоди власника не можна будь-яким способом змінювати¹ ці назви, бо це порушує авторські права і тягне за собою відповідальність. Крім того, у тих випадках, де назви дозволено змінювати, локалізатори часто залишають оригінал. Все це призводить до того, що в інтерфейсі з'являються аналітичні конструкції з невідмінюваними номенами, що порушують норми української мови, а також неприродно, неорганічно звучать. Вимушений аналітизм через невідмінюваність оригінальної назви часто спричинює неадекватне розуміння тексту. Пор.: ...ваша *інформація Firefox* безпечно збережеться на наших серверах... – не одразу

¹ Маємо на увазі перекладати, транскрибувати або транслітерувати.

зрозуміло, що йдеться про інформацію, яку зберігає браузер *Firefox*. Оригінальні англomовні назви програм через невідмінюваність форм настільки не природні для української мови, що користувачі в усному мовленні починають їх відмінювати або спотворюють форму, щоб домогтися відмінюваності: *відкрити документ у Word'i, а не відкрити документ у Word*. У випадках, коли не можна змінити назву програми, для уникнення хибного сприйняття й штучного аналітизму радимо вдаватися до двох правил:

1. До незмінної назви програми додавати іменники *браузер, програма, антивірус*, тобто залежно від типу самої програми. Унаслідок цього оригінальний номен стає прикладкою, яку не треба обов'язково відмінювати: *...ваша інформація у браузері Firefox безпечно збережеться на наших серверах...* Порівняйте подібні приклади з аппозицією в інших контекстах (не інтерфейсних): *на планеті Марс почалися пилові бурі; на озері Світязь багато туристів* – власна назва в ролі прикладки залишається незмінюваною, відмінюється лише родова.

2. Якщо до оригінальної назви з тих чи інших причин не вдається додати родове слово, то до неї через апостроф можна додавати українські закінчення в кириличній графіці¹: *...ваша інформація у Firefox'i безпечно збережеться на наших серверах....*

У тих випадках, коли назви спеціальних програм дозволено змінювати, що особливо стосується некомерційних продуктів, ми радимо такі номінації передовсім транскрибувати, а не транслітерувати, оскільки, по-перше, вітчизняні користувачі більш-менш знають англійську мову й надають перевагу саме оригінальним транскрибованим назвам; по-друге, за останні роки в Україні спостерігається позитивна, на наш погляд, тенденція до уникання транслітерування й використання транскрибування в інших сферах (пор. транскрибовані німецькі прізвища *Айніштайн*,

¹ Зауважимо лише, що закінчення через апостроф можна додавати, якщо назва закінчується на букву, що позначає приголосний. Якщо назва закінчується на букву, що позначає голосний, таке додавання неможливе. Порівняйте: в *Орега'i.

Ляйбніц замість необґрунтовано транслітерованих за зразком російської мови *Ейнштейн, Лейбніц*). Транскрибування дає змогу легко відмінювати назви програм, оскільки іншомовна назва в кириличній графіці набуває морфологічних ознак певного типу. Так, парадигма транскрибованої назви програми *Word* у формі *Ворд* набуває морфологічних ознак іменника II відміни: *Н. Ворд; Р. Ворда; Д. Ворду; З. Ворд; О. Вордом; М. на/у Ворді*. Транскрибовані форми дають змогу не лише відмінювати назви програм, а й уникати потреби вживати родову чи додавати через апостроф закінчення.

Назви спеціальних програм перекладають рідко, що зумовлено причинами, про які ми вже писали вище. Так, назву програми для змінювання формату файлів *FormatFactory* перекладачі передали як *ФабрикаФорматів*. Перекладені назви часто функціонують як неофіційна назва (*Firefox* українською називають *Вогнеліс*, однак переклад так і не зміг замінити офіційний номен). До англomовних назв або латинської транслітерації національних лексем у ролі назв вдаються майже всі розробники ПЗ в усьому світі. Скажімо, антивірус українського виробництва з українською, але транслітерованою назвою *Zillya!* Такий підхід зумовлений, напевно, міжнародною практикою, а також тим, що програмне забезпечення розраховане не лише на внутрішній (національний) ринок. Зауважимо, що не існує якихось строгих правил щодо номінації тих чи інших програм, зокрема правил, які передбачають обов'язкове відтворювання назв латинкою. Програми часто називають так, як того забажає розробник. Не буде хибою в такому випадку використовувати традиційні слова й написання для внутрішнього ринку. Саме тому ми радимо національним розробникам використовувати для вжитку на внутрішньому ринку питомі лексеми в кириличній графіці.

Сьогодні можна спостерігати тенденцію до перекладання (не просто транскрибування чи транслітерування) національною мовою назв комп'ютерних ігор (назву рольової гри польського виробництва *Wiedźmin* в окремих країнах, де її розповсюджували в національній локалізації, перекладали: англ. *the Witcher*, рос. *Ведьмак*). Російські розробники різножанрових

ігор часто створюють дві назви: одна (російськомовна) для Росії, друга (англомовна) для продажу за кордоном.

Пропонована стаття має рекомендаційний характер і не претендує на повне вирішення зазначеної проблеми. Номенклатура галузі інформаційних технологій – великий за кількістю прощарок спеціальної лексики, що потребує подальших досліджень із залученням ширшого обсягу матеріалу.

1. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г.О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы : сб. статей. – М., 1939. – Т. 5. – С. 3-54. 2. Д'яков А.С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков. – К. : Академія, 2000. – 218 с. 3. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т.Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с. 4. Нікуліна Н.В. Дискусії щодо терміна "номен" в українському та зарубіжному мовознавстві / Н.В. Нікуліна // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : "Проблеми української термінології" : зб. наук. пр. / відп. ред. Л.М. Полюга. – 2010. – № 676. – С. 56-61. 5. Рицар Б.Є. Мова та термінологія зукраїнізованих програмних продуктів фірми Майкрософт / Б.Є. Рицар, Р.Т. Мисак // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : "Проблеми української термінології" : зб. наук. пр. / відп. ред. Л. М. Полюга. – 2003. – № 490. – Режим доступу : http://lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk490/TK_wisnyk490_rytsar_mysak.htm. – Назва з екрана. 6. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов : пособ. [для учителей] / Д.Э. Розенталь, М.А.Теленкова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1976. – 543 с. 7. Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін.] – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.: іл.